

УДК 657.451

*М. І. Яремик**Українська академія друкарства***СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ АУДИТУ В УКРАЇНІ**

*В даній статті проведено аналіз сучасного стану ринку аудиторських послуг та діяльності суб'єктів аудиту, а також окреслено основні напрямки вдосконалення системи національного аудиту.*

Євроінтеграційні наміри України та вступ у СОТ об'єктивно впливають на потребу реформування системи фінансового контролю, одним із елементів якої є аудит. Однією із умов успішного виходу вітчизняних підприємств на світові ринки є гармонізація законодавства, що регулює формування та затвердження фінансової звітності. Забезпечення достовірності публічної фінансової звітності, а також захист інтересів її користувачів (в першу чергу інвесторів та власників) — головне завдання аудиту у суспільстві з ринковою економікою. Особливо актуальною суспільна необхідність аудиту проявляється в сучасних умовах світової економічної кризи, коли запорукою довіри до бізнесу є результати діяльності незалежних аудиторів.

Проблеми становлення та розвитку аудиту розглядалися як в наукових працях вітчизняних вчених: М. Т. Білухи, Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, Г. М. Давидова, Н. І. Дорош, С. Я. Зубілевич, Н. М. Малюги, О. А. Петрик, І. І. Пилипенка, О. Ю. Редько, В. С. Рудницького, В. Я. Савченко, В. В. Сопко, І. І. Сахарцевої, Б. Ф. Усача та інші, так і в зарубіжних: В. Д. Андреева, Я. В. Соколова, Р. Адамса, А. Аренса, М. Деніса, Дж. Лоббека, Р. Доджа, Д. Кармайкла, Дж. К. Робертсона, Ф. Дефліза, ряду інших авторів.

Напрямки досліджень вказаних авторів охоплювали загальнотеоретичні аспекти розвитку та побудови системи аудиту і не враховували сучасних вимог що сформувались в період глобальної кризи. Окрім цього в ряді робіт не враховано особливості національної практики становлення аудиту.

Основним нормативним документом, що регулює аудиторську практику в Україні є Закон України «Про Аудиторську діяльність», який з 1993 року об'єктивно зазнав змін. Основним недоліком в цьому законі є те, що він недостатньо враховує зміни в Директиві ЄС № 8 про вимоги до аудиту з боку Європейського союзу. Реагуючи на виклики суспільства (банкрутство енергетичного концерну «Енгоп», фінансові піраміди Стенфорда, Медоффа) в США, а також в країнах ЄС було внесено зміни в законодавство та прийнято ряд законопроектів щодо посилення якості аудиту.

Метою даної статті є аналіз діяльності аудиторських фірм та незалежних аудиторів в сучасних умовах господарювання та розробки саме системного підходу до впровадження і визначення головних напрямків розвитку незалежного аудиту в українську практику контролю.

В Україні аудиторська діяльність офіційно функціонує 19 років. Станом на 01.01.2010 року АПУ внесено в Реєстр аудиторських фірм та аудиторів-суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) 2302 суб'єкти (таблиця 1).

Таблиця 1

## Динамка суб'єктів аудиторської діяльності в Україні

Показник \ Роки	на 01.01.2001	на 01.01.2008	на 01.01.2009	на. 01.01.2010
Всього суб'єктів аудиторської діяльності <sup>1</sup> , в т.ч.:	1624	2383	2362	2302
— аудиторські фірми	1351	1589	1560	1526
— аудитори — СПД	273	794	802	776
Кількість сертифікованих аудиторів	3083	3269	3338	3528
Приріст суб'єктів у порівнянні з попереднім роком, %	x	46,7	-0,9	-2,5
Приріст аудиторів у порівнянні з попереднім роком, %	x	56,9	2,1	5,7
Середній розмір аудиторської фірми	2,08	1,56	1,63	1,80

Слід відзначити, що в період 2008-2009 рр. намітились тенденції до зниження кількості аудиторських фірм, що є наслідком фінансової економічної кризи. Так станом на 01.01.2010 р. кількість суб'єктів зменшилась порівняно з 2008 роком на 2,5% та при цьому зросла чисельність сертифікованих аудиторів на 5,7%.

Негативно характеризує стан аудиторської діяльності також низьке значення середнього розміру аудиторських фірм. У 2008 році середній розмір становив 1,63 особи, у 2009 році — 1,8 особи (для порівняння середній розмір аудиторських фірм в Росії у 2009 році становив 5,36 особи [3]). Всього в сфері аудиту задіяні у 2009 році в середньому 8358 особи<sup>2</sup>. Даний факт вказує на значну диференціацію аудиторських послуг між аудиторськими фірмами, оскільки невеликі фірми не можуть проводити аудит великих корпорацій.

Характерним для України, як і для інших країн СНД, є нерівномірна концентрація аудиторських фірм за регіонами та структуризація за видом і обсягом послуг. На сьогоднішній день біля 60% його обсягу приходить на провідні аудиторські фірми, річний дохід яких складає більш 1 млн. грн. у рік (за даними Звітів І-аудит, оброблених АПУ, таких компаній в Україні налічується близько 70, а це 3,04% від усіх зареєстрованих на 2009 рік аудиторських компаній. Серед цієї групи значну частину ринку — 28,9% аудиторських послуг

<sup>1</sup> За даними Реєстру аудиторських фірм та аудиторів АПУ

<sup>2</sup> За даним АПУ ([www.apu.com.ua/content.php?lang=ukr&c=shownews.php&news=281](http://www.apu.com.ua/content.php?lang=ukr&c=shownews.php&news=281))

у вартісному виразі захопили організації так званої «великої четвірки», які входять до складу міжнародних мереж «Deloitte», «Ernst & Young», «KPMG», «Pricewaterhouse Coopers». На цих підприємствах зосереджено практично весь обсяг аудиту міжнародних компаній, оскільки нерідко є для них глобальним аудитором, як за кордоном, так і в Україні. Окрім цього слід відзначити, що все більше стає компаній, які мають річний дохід від 1,0 млн. грн. і вище (59 компаній або 2,6%), і все більше стає компаній, які або зовсім не працюють, або отримують доходи в межах 10 тис грн. на рік (322 одиниці, що становить близько 14% від усіх суб'єктів).

Таблиця 2

## Динаміка ринку аудиторських послуг за 2008–2009 рр.

Показники	2008	2009	Відхилення
Кількість наданих звітів до АПУ, одиниць	2307	2 272	-35
Кількість замовлень, одиниць	73 147	60 229	-12 918
Фактичний обсяг наданих послуг, тис. грн.	1116 745,7	1280188,8	163 443
Середня вартість одного замовлення, тис. грн.	15,27	21,26	6
Кількість замовлень на одного суб'єкта аудиту, одиниць	31,71	26,51	-5
Середній дохід на одного суб'єкта аудиту, тис. грн.	484,07	563,46	79

Динаміка ринку аудиторських послуг (таблиця 2) свідчить про зменшення кількості замовлень на 12918 тис. од. На обсяги замовлень у 2009 р. аудиторських послуг позначилася складна економічна ситуація. На думку експертів, основними негативними факторами стали: скорочення припливу нових клієнтів; скорочення бюджетів на залучення аудиторів і консультантів у наявних клієнтів. Ріст же фактичного обсягу послуг у вартісному виразі вказує на їх подорожчання.

Серед усіх послуг найбільшу вагу і надалі складають супутні послуги та інші професійні послуги. Саме цей сегмент ринку притаманний є більшості вітчизняних підприємств з чисельністю аудиторів 2–5 осіб, оскільки такі підприємства не можуть адекватно забезпечити належний рівень якості аудиту через брак обігових коштів на оренду приміщень, професійне підвищення кваліфікації і т. д.

Деякі аудитори стають внутрішніми аудиторами великих холдингів. Це не повною мірою відповідає стандартам, оскільки аудитор повинний бути незалежним, і виторг від одного клієнта не повинний складати велику частку в загальному доході аудитора.

Інші компанії займаються наданням послуг клієнтам, для яких проходження аудиту встановлене законодавчо. Саме тут виникає ряд проблем із вартістю аудиторських послуг. Деякі фірми готові формально підписати аудиторський висновок за мізерну плату у 500–1000 грн.

Таблиця 3

Динаміка структури аудиторських послуг  
у вартісному виразі за 2008-2009 рр.

Показник	Роки		2008		2009		Відхилення частки, пункт
	2008	2009	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
<b>Завдання з надання впевненості, всього, в т. ч.:</b>	<b>529 586,9</b>	<b>634131,3</b>	<b>47,4</b>	<b>49,5</b>	<b>2,1</b>		
обов'язковий аудит фінансової звітності	174132,4	152518,7	15,6	11,9	-3,7		
ініціативний аудит фінансової звітності	263282,3	279786,0	23,6	21,9	-1,7		
<b>Супутні послуги, всього, в тому числі</b>	<b>133508,1</b>	<b>139966,8</b>	<b>12,0</b>	<b>10,9</b>	<b>-1,0</b>		
завдання з підготовки фінансової інформації	37181,2	30276,6	3,3	2,4	-1,0		
<b>Інші професійні послуги, всього, в т. ч.</b>	<b>450509,9</b>	<b>503433,3</b>	<b>40,3</b>	<b>39,3</b>	<b>-1,0</b>		
ведення бухгалтерського обліку	86488,7	99459,9	7,7	7,8	0,0		
відновлення бухгалтерського обліку	7580,0	8747,8	0,7	0,7	0,0		
консультаційні послуги, всього	302051,9	301119,9	27,0	23,5	-3,5		
<b>Організаційне та методичне забезпечення аудиту</b>	<b>3140,8</b>	<b>2657,4</b>	<b>0,3</b>	<b>0,2</b>	<b>-0,1</b>		

Слід відзначити також скорочення ринку обов'язкового аудиту на 3,7 пункти та добровільного — на 1,7 пункти, а також консалтингових послуг на 3,5 пункти.

Ще один сегмент ринку — це чимала кількість аудиторів-СПД. Їх основний дохід — аутсорсинг, або ведення бухгалтерського обліку.

Основним профільним законодавчим актом для ринку аудиторських послуг є Закон "Про аудиторську діяльність". Істотні зміни у Законі було внесено у 2006 році, відповідно до яких, зокрема, був змінений порядок формування АПУ. Але даний законопроект не в повній мірі відповідає вимогам ЄС.

З метою гармонізації та адаптації вітчизняного законодавства Кабінетом Міністрів України було прийнято Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [1]. Однією із умов такої гармонізації є врахування Директиви 2006/43/ЄС, яка, регулює здійснення професії аудитора в країнах Європейського економічного простору.

Однак, коли в Україні йдуть обговорення шляхів подальшого реформування аудиту, то часто виникають ідеї введення обов'язкового страхування відповідальності ризиків аудиторських фірм і аудиторів. Така ж норма передбачена зокрема у проекті закону № 5375 (Катеринчука—Шкіля). На наш погляд страхування аудиторських ризиків не виконує функцій підвищення довіри до аудиту з боку замовників та користувачів. Проблема в тому, що свої ризики аудиторі перекинуть на страхові компанії, а самі будуть зацікавлені лише у зниженні страхового тарифу. Цікавим може бути підхід щодо створення компенсаційних фондів для відшкодування можливих втрат інвесторів і акціонерів, рекомендований законом Сайбренса — Окслі.

Таким чином, створення компенсаційних фондів може бути гарним стимулом для забезпечення якості наданих аудиторських послуг. По-перше, з ринку обов'язкового аудиту підуть суб'єкти аудиторської діяльності, що тільки використовують статус аудиторської фірми для одержання доходів у сфері обов'язкового аудита за рахунок збільшення кількості перевірок при демпінгових цінах на них. По-друге, перехід від обов'язкового аудиту малих і середніх суб'єктів до аудита великих підприємств буде відбуватися поступово в міру нагромадження компенсаційних фондів і навичок проведення аудиту.

Проблема якості професійного аудиту стала актуальною після всесвітньо відомих конфліктів зі звітністю акціонерних товариств, яку підтверджували аудитори («Енрон», «Ксерокс»). В 2008–2009 рр. у США виявлено гігантську фінансову піраміду інвестиційного фонду Бернарда Медоффа яка принесла своїм вкладникам по всьому світі до 50 млрд. доларів збитків. Слід вказати, що всю публічну фінансову звітність цієї фінансових піраміди перевіряли та підтверджували великі транснаціональні аудиторські фірми «великої четвірки», тим самим опосередковано сприяючи поширенню негативного іміджу професії в суспільстві.

Тому реформування і побудова цілісної системи аудиту неможливе без побудови системи контролю якості аудиту та системи суспільного нагляду за професією аудитора.

Статті 29 та 33 Директиви 2006/43/ЄС передбачають наступні вимоги щодо побудови системи контролю якості:

- незалежність від аудиторів і аудиторських фірм, що контролюються;
- фінансування системи забезпечення якості має бути гарантованим і вільним від будь-якого можливого неналежного впливу з боку аудиторів;
- система забезпечення якості повинна мати достатні ресурси;
- системою суспільного нагляду керують непрактикуючі особи, які мають знання у сферах, що стосуються обов'язкового аудиту;

АПУ затвердила Положення з національної практики контролю якості аудиторських послуг 1 «Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості аудиторських послуг» згідно, якого суб'єкти аудиторської діяльності, які виконують завдання з надання впевненості повинні розробити і отримати підтвердження від АПУ відповідності системи контролю якості цьому Положенню. Ця норма повинна була б діяти вже з 01.10.10 р., але рішенням АПУ від 23 вересня 2010 року було продовжено термін до 01.01.12 р.

Запропонована АПУ нова редакція Закону України «Про аудиторську діяльність» частково враховує висловлені побажання, однак є застереження щодо вимог до створення статутного капіталу на рівні 50%, що знижує вплив сертифікованих аудиторів у корпоративному управлінні аудиторською фірмою.

Окрім цього, вважаємо за доцільне застосування єдиного реєстру аудиторів та аудиторських фірм, які займаються аудиторською діяльністю.

Головний ризик для професії аудитора в Україні зараз — тенденція до зниження платоспроможного попиту на аудиторські послуги. Зниження показників не дозволяє інвестувати в контроль якості та підвищення кваліфікації співробітників.

Аудит відіграє важливу роль у відродженні України після фінансової кризи, забезпечуючи достовірне розкриття інформації для бізнесу. Для розвитку українському бізнесу необхідний робочий капітал. Набагато складніше та дорожче отримати його в Україні, ніж на міжнародних ринках. Щоб потрапити на ці ринки, ключовим фактором є прозорість та достовірність фінансової звітності.

З метою унеможливлення демпінгування цін на аудиторські послуги пропонується створення «цінових бар'єрів» на послуги з завдань з надання впевненості у вигляді мінімальної кількості людиноднів, тощо.

Посилєння відповідальності аудитора за якість наданих послуг можливе лише за рахунок страхування ризиків або створення компенсаційних фондів, що може бути гарним стимулом для забезпечення якості наданих аудиторських послуг.

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 за № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — С. 367. 2. Редько О. Аудиторські послуги в Україні: перші кроки до ринку // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 11. — С. 48–55. 3. Доклад Минфина РФ “О состоянии рынка аудиторских услуг в Российской Федерации в 2009 году” [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.audit-it.ru/articles/audit/a105/244741.html>.

*В данной статье проведен анализ современного состояния рынка аудиторских услуг и деятельности субъектов аудиту, а также раскрыты основные направления усовершенствования системы национального аудиту.*

*The analysis of modern market of public accountant services and activity of subjects of audit condition is conducted in this article, and also basic directions of perfection of the system of national audit are outlined.*

УДК 336.71

*О. І. Копилук, О. М. Музичка, Д. С. Червінська*  
*Львівська комерційна академія*

## **ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*Розглянуто зарубіжний досвід функціонування кооперативних банків, їх специфіку, місце і роль в системі фінансово-економічних відносин. Наведено основні показники діяльності банків-членів Європейської асоціації кооперативних банків (ЕАСВ), здійснено їх характеристику та визначено економіко-правові засади функціонування кооперативних банків в Україні.*

В умовах сьогодення кооперативні банки є ваговою складовою фінансових систем провідних країн світу, обіймаючи чільне місце з-поміж інших фінансово-кредитних інституцій. В Україні законодавчо передбачена можливість